

Varstvo etnografskih spomenikov

Zvezni inštitut za varstvo kulturnih spomenikov v Beogradu je z okrožnico br. 314/3 dne 15. septembra 1959 začel pripravljati posvetovanje, ki naj bi z izmenjavo mišljenj in izkušenj omogočilo koristno učinkovitejšo varstveno službo na področju etnografskih spomenikov. V ta namen je predložil teze s prošnjo ustreznim zavodom, da na nje odgovorijo in tako v obliki ankete pripravijo gradivo za posvetovanje. Pobuda zveznega inštituta za varstvo kulturnih spomenikov in njegovega direktorja Vlada Madarića je ob stanju etnografskih spomenikov vse hvale vredna in tudi obvezuje slovenske etnografe k sodelovanju tako neposredno osebno kot posebno preko zavodov in organizacij. Da jih spoznajo in po možnosti porabijo tudi za smotne razgovore ali razprave, jih v nadaljnjem objavljamo:

1. Zakon in predpisi (zvezni in republiški).

V kakšni meri so obstoječi zakoni in predpisi uredili osnovna vprašanja o varstvu spomenikov na področju etnografije?

Ali obstajajo še drugi predpisi in navodila državnih organov ali posameznih ustanov, ki urejajo splošna vprašanja o varstvu etnografskih spomenikov in pa posebno za taka zemljišča, ki so določena za preplavljanja, oziroma za gradnjo hidrocentral ali cest, železniških prog itd.?

Ali so se uporabljali zakonski predpisi v določenih primerih (n. pr. ob izvozu predmetov čez državno mejo, v trgovini z ljudskimi umetninami itd.)?

Ali so organi spomeniškega varstva, muzeji in druge ustanove v celoti izkoristili zakonite možnosti za izdajo pravilnikov ali predpisov o njihovih pravicah in dolžnostih v posameznih spomeniškovarstvenih posegih?

2. Organizacija varstvene službe na področju etnografije.

Organizacija dela za varstvo etnografskih spomenikov, ki ga je izvajal republiški ali okrajni zavod za spomeniško varstvo?

Organizacija dela za varstvo etnografskih spomenikov, ki so ga izvajali muzeji ali druge podobne (n. pr. turistične) ustanove.

Ali obstoji mreža zaupnikov zavoda za spomeniško varstvo in pa muzejev; organizacija njihovega po-

slovanja na terenu in način njihovega dela?

Katere osebe opravljajo varstveno delo, ki jim ga zaupajo zavodi za spomeniško varstvo in muzeji?

Razmerje in položaj teh oseb do organov krajevnih oblasti, zavoda za spomeniško varstvo in muzejev?

Dosedanje izkušnje o organizaciji dela za varstvo etnografskih spomenikov, ki izhajajo iz ustreznosti določen spomeniškega zakona in pa iz prakse same?

Uspehi varstva etnografskih spomenikov ob dosednji organizaciji in izgledi za prihodnost?

3. Referat za varstvo etnografskih spomenikov.

Ali je okrajni zavod za spomeniško varstvo začel organizirano in smotno delati na varstvu etnografskih spomenikov?

Ali obstoji poseben referat za to delo in od kdaj? Ako ne obstaja, iz kakih vzrokov?

Ali opravlja delo referata strokovnjak-etnograf (stalno zaposlen ali zunanji sodelavec) ali strokovnjak druge stroke (umetnostni zgodovinar, arheolog itd.)?

S katerimi deli je zadolžen strokovnjak, ki opravlja naloge referata za etnografijo?

Ali se on pojmuje kot konservator ali kot kustos?

Ali so v programu dela muzejskih strokovnjakov vključene tudi naloge s področja varstva etnografskih spomenikov?

4. Razvid etnografskih spomenikov (posamezni spomeniki ljudskega stavbarstva, mestne in vaške urbanistične enote ali skupine in pa premični etnografski spomeniški predmeti).

Ali je izvršen ali začel razvid etnografskih spomenikov na področju okrajnega zavoda za spomeniško varstvo, oziroma inventarizacija zlasti spomeniških objektov, ki jih ogroža intenzivna gradbena dejavnost?

Kako se izvaja:

a) Razvid muzejskih predmetov?
b) Razvid privatnih zbirk in predmetov v njih?

c) Razvid nepremičnih in premičnih etnografskih spomenikov na terenu?

Ali je razvid zvezan tudi z zbiranjem podatkov o stanju objektov, o vrsti in stopnji njihove ogroženosti, o posegih, ki so bili izvedeni ali so predvideni za njihovo

rešitev, o konservatorskih prijemih in podobno?

Ali se vrši kategorizacija in izbira etnografskih spomenikov na temelju tako izvajane razvida?

5. Konservatorska dokumentacija etnografskih spomenikov.

Ali se pred samimi konservatorskimi prijemi izdeluje znanstvena, strokovna in tehnična dokumentacija kot temelj za prihodnja restavratorska dela?

Ali se v določenih primerih opravi dokumentacija ob spomenikih, ki so zaradi časovnega razvoja obsojeni, da prenehajo?

Kdo vse sodeluje pri zbiranju gradiva za tako dokumentacijo (etnograf, arhitekt, kemik, ekonomist)?

6. Dokumentacija konservatorskih del.

Ali zavod za spomeniško varstvo ob izvajanju konservatorskih in restavratorskih del na določenem objektu vodi dnevnik teh del in poimenuje objekt fotografsko pa arhitektonsko?

7. Konserviranje nepremičnih spomenikov.

Ali ima okrajni zavod v svojem delovnem programu tudi konserviranje ali restavriranje ogroženih objektov ljudske arhitekture?

Po kakem kriteriju izbira objekte za zavarovalne posege?

Kdo izvaja te posege in koliko sodeluje pri njih etnograf?

Ali sta vprašanje o ustanovitvi muzeja na prostem skupaj obravnavala zavod za varstvo spomenikov in muzej?

8. Konserviranje premičnih spomeniških predmetov.

Ali se uporabljajo obstoječe delavnice zavodov za spomeniško varstvo in muzejev za taka dela?

Ali zavod za spomeniško varstvo organizira delo na konserviranju potrebnih etnografskih objektov, ali sodeluje pri tem in kako?

Ali sodelujejo etnografski muzejski strokovnjaki pri delu za konserviranje, restavriranje ali rekonstruiranje etnografskih spomenikov ali pa so ta dela prepuščena preparatorjem?

Ali se zasledujejo izpremembe na objektu po konservaciji?

Ali obstojijo potrebe in možnosti za ustanovitev restavratorske delavnice za konservacijo premičnih etnografskih spomenikov pri okrajnem zavodu za spomeniško varstvo ali pri ustreznem muzeju?

9. Sodelovanje in koordinacija dela zavodov za spomeniško varstvo, etnografskih muzejev in etnografskih oddelkov krajevnih muzejev.

Ali obstoji sodelovanje teh ustanov in skupno reševanje vprašanj o varstvu etnografskih spomenikov?

Ali strokovnjaki muzejev obveščajo zavode za spomeniško varstvo o stanju objektov na terenu in ali predlagajo ustrezne spomenike za konservatorske posege?

Ali zavodi za spomeniško varstvo povezujejo organe oblasti, organizacije, ustanove in podjetja, ki podvzamejo in izvajajo večja dela na terenu, s katerimi prekinjajo ljudska izročila?

10. Posvetovanja o vprašanjih varstva etnografskih spomenikov.

Ali so zavod za spomeniško varstvo ali kaka druga ustanova organizirali sestanke o vprašanju varstva etnografskih spomenikov?

Ali so sestanki etnografskih sekcij pri društvu muzejev sprejeli sklepe o vprašanjih varstva etnografskih spomenikov na terenu in v muzejskih zbirkah?

11. Denarna sredstva.

Ali ima zavod za varstvo spomenikov v letošnjem predračunu predvideno določeno vsoto za zavarovalna dela na etnografskih spomenikih?

Ali ta vsota zadostuje za izvedbo najbolj nujnih nalog v zvezi z njihovim varstvom?

Ali razpolagajo muzejski predračuni z vsotami za zavarovanje muzejskih predmetov, konservacije in restavracije v delavnicah ali objektov na terenu?

12. Stališče in razmerje ljudskih oblasti do vprašanj o varstvu etnografskih spomenikov.

Kako je razumevanje in stališče organov ljudskih oblasti do etnografskih spomenikov, zlasti do ljudske arhitekture?

Ali pomagajo krajevne oblasti pri podvzetih zavarovalnih in varstvenih posegih?

Postavljene teze kažejo, da zvezni inštitut za varstvo kulturnih spomenikov vključuje v pojem etnografskih spomenikov zlasti spomenike ljudske materialne kulture in pa ljudske likovne umetnosti. Zaradi tega bi bilo prav, da čim širše sodelovanje pri razpisani anketi načne tudi vprašanje o vsebini pojma etnografskega spomenika. Saj je prav ljudska duhovna kultura n. pr. z dokumentiranimi zbirkami narodnih pesmi in narodnih melodij dokaz, da je pojem etnografskega spomenika širši in zajema vse zvrsti ljudskega izročila od materialne do socialne in duhovne ljudske kulture, ki se med seboj vsestransko izpopolnjujejo.

Razmerje med etnografskimi in tehničnimi spomeniki

Medtem ko je razlika med delovanjem raznih zvrsti kulture in tehnike na določeni, n. pr. sedanji razvojni ravni očitna in tako tudi razlikovanje spomenikov tehnike od spomenikov drugih kulturnih posegov ali dognanj jasno, pa je razmejitve tehniških in etnografskih spomenikov na nižji razvojni ravni težja in zaradi tega v spomeniškem varstvu in muzejstvu pogosto sporna.

Ce izhajamo s stališča, da obravnava etnografija ljudsko kulturo v celoti, potem je v materialni kulturi vsak izvirni ljudski način za pridobivanje ali predelovanje dobrin delavnost, ki spada v področje etnografije, s tem pa tudi ustrezni izdelki, surovine in orodja za njihovo izdelovanje. Ker pa izhaja vsako pridelovanje ali izdelovanje dobrin iz načinov, ki so bili vsemu človeštvu precej skupni, a so se zaradi prirodnih življenjskih pogojev, posebnih vplivov empiričnih dognanj in zunanosti različno razvijali in izpreminjali, mora tudi tehnika z zgodovino proizvodnje poseči v pridelovalne in predelovalne prvine, se pravi v etnografsko področje, zlasti takrat ko obravnava tehniški spomenik ali proizvodni postopek zgodovinsko in se v razvojnih prvinah sreča z etnografijo. Vendar je ob cilju proučevanja bistvena razlika med smotrnim prijemom etnografa in tehnika;

etnograf obravnava proizvodjalne prvine v sestavu gospodarskega in kulturnega stanja, ki odraža določeno ljudsko dejavnost, zgodovinar tehnike pa kot uvod v zgodovino proizvodnje ali materialne kulture na razvojno višji ravni. Iz tega izhaja precej jasno razmerje etnografa in tehnika do spomenikov ljudske materialne kulture; etnograf jih obravnava kot vir za določeno stopnjo ljudske materialne kulture, tehnik pa za uvod v začetke razvojno višje proizvodnje, ki predstavlja vsebino obravnavanega vprašanja. Tega se bosta držala etnograf in tehnik tudi pri varstvu spomenikov in pa pri pridobivanju predmetov za muzejsko razstavo v etnografskem ali tehniškem muzeju.

Vse tehnične pridobitve temeljijo v ljudski tehniki, se pravi na etnografskih spomenikih, iz katere pa so rastle ob hitrejši ali počasnejši smotrnosti organizacije za izkoriščanje empiričnih spoznanj v preteklosti in znanstvenih dognanj v sedanjosti. Samopreskrba planinske kmetije v sedanjosti ali podložnika v visokem fevdalizmu je pač dala pobudo za delitev dela, a ga še ni organizirala kot so to storili n. pr. celi z obrtnimi redi, rudarstvo z rudarskimi pravilniki ali individualno kmetijstvo na zemljiških gošposčinah, ko so zaključili v sestavu širše organiziranega pravnega

reda proizvodnje dotedanjih vaških skupnosti ali sosesk, gozdnega rudarstva ali avtarknega kmetijstva in uredili delitev dela. Organizirana delitev dela je razvijala nove načine in postopke v proizvodnji in jih ločila od ljudske izvirnosti in splošnosti ter ob tem ustvarila dve ravni proizvodnje: prvo ljudsko brez in drugo obrtno z organiziranimi proizvodjalnimi načini, ki so se odražali tudi v novih družbenih stanovih in poklicih. Delitev dela in njemu ustrezna organizacija proizvodnje je ločila ljudsko tehniko proizvodnje n. pr. v domači obrti od poklicne višje tehnike n. pr. v organizirani obrti zlasti z uvedbo novih pogonskih sil in ustreznimi višjimi delovnimi učinki, ki so postali značilni tudi za sedanjo industrijo. Raven obrtne organizacije in ustrezne pogonske sile so značilnosti za tehniško, domačo obrt s prevladujočim ročnim delom pa za ljudsko ali etnografsko materialno kulturo; temu skladna pa je tudi meja med etnografskimi in tehničnimi spomeniki o proizvodnji ali o materialni kulturi.

Drugačno pa je razmerje do spomenikov socialne in duhovne kulture. Odras proizvodnje na življenje določenega poklica, stanu ali razreda spada v sestav celotnega ljudstva in naroda in je zaradi tega vir za socialno in duhovno kulturo vsega slovenstva. Dokumentarnost delovnega razmerja n. pr. drvarja ali vsebina kovaške narodne pesmi bosta priči za raziskovanja sociologu, pravniku, zdravniku, političnemu, umetnostnemu ali gospodarskemu zgodovinarju, tehniku in etnografu in vsem, da bodo s svojstveno delovno metodo oblikovali slovensko družbeno nadstavbo. To velja zlasti danes, ko so se posamezne znanstvene zvrsti osamosvojile od kulturne zgodovine in samostojno obravnavajo ustrezna delovna področja, med njimi tudi etnografija in zgodovina tehnike, pesništva, glasbe itd. Zaradi tega bodo spomeniki ljudske socialne in duhovne kulture last vsake znanstvene zvrsti, ki razpolaga z ustrezno delovno metodo za njihovo obravnavanje in vključevanje v slovensko socialno in duhovno kulturo, ki temelji obenem z materialno kulturo v ljudski kulturi.

Franjo Baš

Lončarstvo Prekmurja, zlasti črno v Filovcih je v očitni krizi. V pobudo za njegovo obravnavanje predlagamo, da se pomurski kakovostni lončarji združijo v združenje, ki bi usmerjala in nadzorovala izdelke, skrbela za sirovine in trgovino in pa zagotovila strokovno oblikovanje. Ne smemo pozabiti, da je prekmurško lončarstvo dvignila na nekdanjo raven, zlasti v Središču šola za umetno obrt v Budimpešti, ki je po letu 1919 ni nadomestil nihče!

**GLASBENO NARODOPISNi
INŠTITUT**

Ljubljana, Wolfova 8/II

Podatki veljajo za kraj (okoliš):

Ime in priimek poročevalca:

Točni naslov:

Čas zapisa:

Glasbila in zvočila na Slovenskem (I)

I. Zvočila in običaji

1. Ali je pri vas o pustu ali kakšni drugi priliki v navadi pokanje z bičem? Če je, kdaj?

.....
.....
.....

2. Kakšen je bič? Kako mu pravite? Kdo poka z njim?

.....
.....
.....

3. Kaj pokanje pomeni, čemu je treba pokati?

.....
.....

4. Ali pri vas o pustu, za Jurjevo (še drugače kdaj) pozvanjajo z zvonci? (Prosimo za kratek opis običaja!)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. Ali so to posebni zvonci? Kupljeni ali doma narejeni? Jih tudi sicer uporabljate?

.....
.....
.....
.....

6. Kako pravite tem zvoncem po domače? Kako veliki so in kakšne oblike?

.....
.....
.....
.....

7. Ali so pri vas v navadi velikonočne raglje, kletci itd.? Kako jim pravite po domače?

.....
.....
.....

8. Kdo jih izdeluje, iz česa in kako? (Prosimo za opis, po možnosti za risbo!)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

9. Ali je še ob kakšnih drugih prilikah v navadi ropotanje? (Na velikonočno sredo, ob svatbi, na predvečer godu itd.?)

.....
.....
.....
.....
.....

10. S čim ob takih prilikah ropotate in kdo to opravi?

.....
.....
.....
.....

II. Zvočne igrače

1. Ali delajo pri vas otroci kakšne igrače, ki dajejo šum ali glas (brnijo, ropotajo, piskajo ...)? Kako jim pravijo?

.....
.....
.....
.....

2. Iz česa jih delajo (iz koruznih stebel, orehovit lupin ...)? Kako? (Prosimo za opis, po možnosti za risbo!)

3. Ali imajo otroci tudi kupilne zvočne igrače (žvrgolico, konjička, ki piska ipd.)? Kako jim pravijo po domače? Kje jih kupujejo?

4. Ali piskajo tudi na trobentico ali kakšno drugo cvetlico? Katero in kako jo imenujejo po domače?

III. Preprosta glasbila

1. Iz kakšnega lesa in kdaj delajo pri vas piščali? (Kdo piščal navadno omaji (ali kako temu pravite Vi)?)

2. Kakšne vrste piščali poznate (z luknjicami, z zamaškom ...)? Če z luknjicami, koliko jih je? Ali je piščal uglasena in kako?

3. Kako imenujete sestavne dele piščali?

4. Ali delate iz lubja še kakšno drugo zvočilo? (Prosimo za ime in opis, po možnosti risbo!)

5. Ali poznate pri vas rog iz lubja? Kako ga imenujete?

6. Kdo in kako ga dela? Ob kakšni priliki nanj trobi (tuli, piska ...)?

7. Ali delajo pri vas kakšno zvočilo iz votlih stebel (morda iz trstike)? Kako se imenuje? (Trstenke, piskulice, orglice ...)

8. Kako jih naredijo (povežejo skupaj med dve desici ...)? Koliko trstik je treba za eno zvočilo? Ali so uglasene, s čim in kako? (Prosimo za opis oz. risbo!)

9. Ali je pri vas znano glashilo iz lonca, ki mu je čez odprtino napet svinjski mehur? Kako ga imenujete?

10. Ob kakšnih prilikah godejo ali so godli nanj? Kako?

11. Ali delajo tudi otroci podobno zvočno igračo?

12. Ali znate pri vas piskati na pero? Kakšen list je za to uporaben. Kako je treba pero držati, da piška?

15. Ali je pri vas navada, da bi iz doslej navedenih glasbil sestavili godbo za zabavo? Če je, iz katerih in kako?

16. Poznate costimaje (zvočilo iz 6 trstik)? Je uporabno samo ali le v zvezi z drugimi zvočili?

13. Ali imajo pri vas navado piskati na travo? Kako jo je treba držati? Kakšna trava je za to uporabna?

17. Ali so bile pri vas kdaj znane dude (piščalice z mehonom)? Kakšne so bile in kdo je nanje godel?

18. Ali je bila pri vas v navadi drumlica?

14. Ali poznate čivink oz. kako imenujete zvočilo iz trave, napete med dva koščka lesa? Kako je najrejeno?

Če poznate pri vas še kakšno drugo zvočilo, zvočno igračo ali glasbilo, prosimo za opozorilo in podatke!

K vprašalnici »GLASBILA IN ZVOČILA NA SLOVENSKEM«

Predhodnik nove vprašalnice je bil članek »Paberki o slovenskih ljudskih glasbilih«, ki je izšel v lanski 4. št. »Glasnika«. V njem smo odkrito priznali, da je poglavje o glasbilih v slovenski folkloristiki eno najmanj obdelanih, ker smo bili doslej nanj premalo pozorni in li gradivo o glasbilih zelo skromno. Medtem ko je n. pr. v Švici že 1937 izšla obsežna in temeljita razprava o ljudskih glasbilih (H. in der Gand, Volkstümliche Musikinstrumente der Schweiz, Archiv f. Volkskunde, I. 36), jih je naša strokovna literatura prav do zadnjih let le bolj mimogrede omenjala. Da popravimo zamujeno, je Glasbeno narodopisni inštitut sklenil začeti s sistematičnim raziskovanjem ljudskih glasbil in zvočil. Že VI. kongres jugoslovanskih folkloristov je poudaril važnost glasbil in zvočil, terenska raziskovanja zadnjega časa pa so pokazala, da so med ljudstvom v rabi ali v spominu instrumenti, za katere doslej nismo imeli podatkov. Ko smo ob koncu »Paberkov« v lanskem »Glasniku« za poskušnjo naprosili bralce, naj nas

opozorijo, če jim je znano še kaj, česar članek ne omenja, so nas došli odgovori prepričali, da smemo tvegati vprašalnico. Odgovori, ki jih upamo prejeti, bodo deloma izpopolnili naše terenske izsledke, deloma pa nam bodo za napotek, katere kraje moramo še posebej obiskati.

Glede na to, da štejemo med ljudska glasbila ne le tista, na katera igrajo godci, ampak tudi vrsto preprostih reči domačega izdelka, ki so namenjene bolj za zvočno igro kot za godbo, smo našo vprašalnico razdelili na dva dela. Današnji številki »Glasnika« prilagamo prvi del, ki obsega vprašanja o zvočilih v zvezi z običaji, o zvočnih igračah in o preprostih glasbilih kot so razne vrste piščali. Pozneje bomo vprašali še za prave godčevske instrumente, t. j. zanimala nas bodo kmečke godbe in vse, kar je v zvezi z godci, to zanima tudi naše etnografske muzeje in zbirke.

V primeru, da smo posameznim vprašanjem odmerili premalo prostora, prosimo, da nam odgovore napišete na poseben list. Glede risb

nam dovolite pojasnilo: še tako nadroben opis včasih ne more povedati tega, kar preprosta, pa jasna risba. Naj se nihče ne plaši, češ da ni risar. Zadostovalo bo, če v glavnih potezih narišete zvočilo ali glasbilo, le da so razvidni sestavni deli. Ustregli nam boste, če na risbi pripišete morebitna imena sestavnih delov. Tudi sicer prosimo, da nam za vsa glasbila, ki jih boste omenjali, sporočite domače ime, tako kot se izgovarja, ne v knjižni obliki.

Prepričani smo, da je med našim ljudstvom še veliko zvočil in glasbil, ki zanje doslej nismo zvedeli in jih v vprašalnici ne navajamo. Hvaležni bomo, če nas nanje opozorite.

Za odgovore pa prosimo, da bi bili čim številnejši in čim popolnejši. Posebej se s to prošnjo obračamo na bralce, ki imajo priliko priti v stik s šolsko mladino. Naše terenske izkušnje dokazujejo, da je med otroki še mnogo gradiva.

Glasbeno-narodopisni inštitut
Ljubljana, Wolfova 8/II

DELO IN VPRAŠANJA

Slovensko narodno, epsko in lirsko pesništvo je zbrano v štirih Strekljevih knjigah (SNP), ki jih imajo naše knjižnice, redkeje so, zlasti popolni izvodi, v zasebnih rokah. Gradivo, ki je ostalo in v zbirki ni bilo objavljeno, hrani NUK. Ker ni urejeno, je manj uporabljivo. Iz njega je črpal Glonar, nadaljevalec Strekljevega dela, za svoje zbirke. Zbirko Slovenskih narodnih pesmi z napevi (OSNP), zbrano v letih 1905–1914 pod okriljem posebnega odbora, hrani sedaj Glasbeno narodopisni inštitut v Ljubljani. Ker je strokovno večje urejena, je zelo dobro porabljiva.

Na podlagi gornjih treh virov so v glavnem nastale razne priročne zbirke naših ljudskih pesmi (Glonar, Glazer idr.).

Kdor dandanes želi črpati iz te zakladnice ljudskega pesništva za kakšen ovetnik ali pesmarico, naleti na vrsto vprašanj. Kaj in kako naj izbira? Naj se odloči za eno izmed variant v SNP ali iz ostaline ali iz OSNP? In za katero? Ali bo sposoben upoštevati večjo ali manjšo zanesljivost zapisa oz. zapisovalca?

Ali pa izbere Glonarjevo redakcijo? Ali priredbe po raznih pesmaricah, kjer je odločala pevnost besedila, torej eden izmed najpomembnejših činiteljev, ki delujejo

na spreminjanje ljudske pesmi?

Ali naj se v primerih, kjer je avtor oz. prvi natis znan, vrnemo raje k pristni prvotnosti? Ali pa naj končno poiščemo v kraju samem živo inačico v današnji obliki? Pesem, kot je v razvoju postala?

Ali naj nemara iz več variant sestavimo eno, »idealno«, kot je delal Glazer pri zbirki Ljudske lirike in podobno. Kelemina v zbirki ljudskih bajk in pripovedk? Za znanstveno rabo pač gotovo velja eno merilo, za poljudno, na primer pesmarice, pa drugo.

Dalje gre vprašanje zmanjše oblike, v kateri naj se ljudska pesem objavi. Fonetski zapis je primeren le za študijske namene. Kaj pa raba spačenk in narečnih izrazov? Ali naj starejše jezikovne posebnosti zamenjajo sodobne oblike (delno se to dogaja celo pri Prešernovih)? Kaj pa primer, kjer gre za očitno napako (nerazumljena beseda ipd.)?

Ali se dajo gornja načela enotno uveljaviti? Kdo naj odgovori na gornja vprašanja in tako pomore začetniku? Kdo naj odgovarja za izvajanje enotnih načel? Gotovo neša najvišja kulturna ustanova, akademija z univerzo! Naše založbe naj bi sprejele sklep, da brez odobritve teh zavodov ne sme iziti nobena zbirka ljudskega gradiva.

Leopold Stanek

KONGRESI IN POSVETOVANJA

Delovna skupnost vzhodnoalpskih narodopiscev se je sestala v drugo, to pot v St. Martinu pri Gradcu od 25. do 28. maja 1959. Temelje, ki jih je položil prvi sestanek 1956 v Ljubljani, so se izkazali za trdne in sprva zgolj strokovni stiki so se med tem spremenili v prijateljstvo. Na sporedu je bilo deset predavanj. Od teh so slovenski udeleženci opravili tri (dr. Ivan Grafenauer, Latinsko-slovenski-hrvatski delež pri pripovedki o razmejitvenem teku in njegov pomen; dr. Niko Kuret, Adonisovi vrtički v Sloveniji; dr. Vilko Novak, Položaj planšarstva v Sloveniji med germanskim in romanskim območjem); predaval je tudi dr. Milovan Gavazzi iz Zagreba (Pomen raznih vzhodnoalpskih kulturnih vplivov na sosednja področja jugovzhodne Evrope). Na sestanku ste bili zastopani še Italija (dr. Gaetano Perusini/Udine, dr. Evel Gasparini/Padova) in Švica (dr. Robert Wildhaber/Basel) poleg avstrijskih narodopiscev, od katerih so predavali dr. habil. Ernest Burgstaller/Linz in dr. Oskar Moser/Celovec. Sestanek sta priprava etnološka stolica graške univerze in Štajerski narodopisni muzej v Gradcu, organizacijo je vodil

naš prijatelj univ. prof. dr. Leopold Kretzenbacher. Sestanek je z diskusijami vred potekel v izredno prirčnem razpoloženju in je že dolej tako plodno sodelovanje vzhodnoalpskih narodopiscev spet utrdil in poglobil, zraven pa odprl nove poglede in dal novih pobud. Udeleženci so dobili v roke zbornik s predavanji z ljubljanskega sestanka, ki je izšel tik prej (*Alpes Orientales. Acta primi conventus de ethnographia Alpium Orientalium tractantis*, Labacj 1956, Ljubljana 1959. SAZU, razred za filol. in literarne vede, Dela 12, Inštitut za slovensko narodopisje 3). Tudi sanktmartinska predavanja bodo izšla v zborniku, čigar izdajo bo oskrbela štajerska deželna vlada.

N. K.

RAVNE NA KOROSKEM

so v preteklem letu s sodelovanjem kmetijcev, železarjev in šolnikov obnovile dimnico, ki bi mogla postati nova zveza med etnografijo, zgodovinarji in tehniko v Poravju.

KONGRES ZVEZE JUGOSLOVANSKIH FOLKLORISTOV NA BLEDU

V času, ko so se oči vse javnosti obračale proti Bledu na šahovski turnir za svetovno prvenstvo, je to naše priljubljeno letovišče doživelo še drugo pomembno srečanje. Tam so se zbrali jugoslovanski folkloristi in etnografi na VI. kongres svoje Zveze folkloristov. Izletnik, ki je v dne 14.–17. sept. obiskal Bled, je lahko srečaval ljudi z miniaturnimi čipkastimi prtiči in trobojko v gumbnici. To so bili udeleženci kongresa, ki so se v lepem številu (blizu 150) zbrali iz vseh krajev Jugoslavije in deloma iz inozemstva. Organizacijo prireditve je prevzelo Slovensko etnografsko društvo, pokrovitelj pa je bil Svet za kulturo in prosveto LRS.

Zasedanja so bila dopoldne in popoldne v Kazini. Po običajni otvoritvi, kjer je kot odposlanec pokrovitelja pozdravil udeležence pesnik Matej Bor, v imenu Zveze pa predsednik prof. M. Vasiljevič, so se najprej zvrstili domači referati. Obravnavali so narodopisno podobo Gorenjske, ker se je na dosedanjih kongresih ustalil običaj, da domačini predstavijo območje, kjer se kongres vrši. Isti dan popoldne so bili na sporedu referati, ki so spadali v okvir teme »Metode primerjalnega raziskovanja folklorne«. Osrednja tema, ki ji je bil odmerjen ves drugi dan, je bila posvečena vprašanju vpliva narodnoosvobodilne borbe na folkloro jugoslovanskih narodov. Tretji dan so bili na vrsti referati o raznih problemih, ki so važni bodisi za etnografijo na splošno ali pa posebej za nekatera področja. Vsega je bilo blizu 50 referatov in koreferatov.

Od slovenskih udeležencev so k uvodni temi prispevali: dr. P. Blaznik o poselitvi Gorenjske, prof. F. Baš o željarnstvu, dr. E. Ceve o ljudski likovni umetnosti, dr. A. Baš o poznosrednjeveški noši, dr. S. Vilfan o Prešernovem »Ponočnjaku« kot spoznavnem viru ljudskega pravnega običaja, dr. N. Kuret o zimskih in pustnih maskah. Dalje je dr. M. Matičetov ob najnovejšem magnetofonskem posnetku prikazal današnje stanje pravljic na Gorenjskem, akademik dr. I. Grafenauer je podal pregled gorenjskega ljudskega pesništva, dr. R. Hrovatin obravnaval metriko tekstov in melodije, podpisana pa življenje ljudske pesmi na Gorenjskem. Dva slovenska referata sta okvir Gorenjske presegla in svoj problem zajela širše, primerjalno. To sta bila referat dr. V. Voduška o slovenskih kratkih poskočnih pesmih in referat M. Šuštarjeve o oblikah plesa štajerskega Slovenskem.

Uvodni referat k osrednji temi je imel dr. D. Nedeljković (Beograd), sledeči koreferati pa so problem folklorne v NOB osvetlili z raznih

strani in prispevali podatke iz vseh republik. Tako je n. pr. dr. Z. Mladenović (Beograd) govoril o vlogi pesmi v NOB. S. Plana (Pristina) o šiptarski partizanski pesmi. J. Dupudja (Sarajevo) o bosanskih plesih iz dobe NOB. M. in E. Kiraly o borbeni pesmi manjšin v Vojvodini itd., da omenimo samo nekatere. O slovenski partizanski pesmi je poročal dr. R. Hrovatin.

Od inozemskih gostov je n. pr. vzbudil pozornost s svojim referatom prof. dr. E. Seemann iz Freiburga v Zah. Nemčiji, ki je govoril o medsebojnem vplivu nemških balad in slovenskih pripovednih pesmi. Zelo tehten je bil referat dr. A. Schmausa iz Münchena o kronoloških kriterijih na osnovi stilne analize ljudskih umetnin. Izrazito primerjalna sta bila referata ing. I. Ivančana (Zagreb) o istrskih plesih in V. Palavestre (Sarajevo) o raziskovanju pripovedk. Cv. Rihtman in dr. J. Vuković (Sarajevo) sta obravnavala odnos govornega in muzikalnega akcenta v pesmi. J. Bezić (Zadar) je prikazal posebni način dvoglasnega dalmatinskega petja (»ojkanje«), dr. B. Rusić (Skopje) je razpravljal o tajnem sporazumevanju guslarjev, itd. itd.

Da bi bilo udeležencem kongresa bivanje na Bledu čim prijetnejše, je Slovensko etnografsko društvo je poskrbelo tudi za prireditve, ki naj bi združevale prijetno s koristnim in bile hkrati ilustracije k referatom o Gorenjski. Tako smo že družabni večer uvedli s kratkim programom gorenjskih pesmi in plesov. Sodelovali so pevci s Podkorena, plesalci iz blejske okolice in recitator Joža Solar iz Kroke. Slovenski oktet, ki se je prav takrat mudil na Bledu, pa je iz prijaznosti dodal še nekaj priredb narodnih pesmi. — Prihodnji večer je bil namenjen etnografskemu filmu. Gostje so se mogli seznaniti z izdelovanjem klekljanih čipk, gorjuških pip in kroparskih kovaških umetnin. Uvodoma pa smo na platno občudovali naravne lepote Gorenjske, kakor jih je na diapozitive ujel in nam predvajal M. Kambič. Na koncu so tovariši iz Makedonije pokazali svoj film o velikonočnih običajih. — Tretji večer smo skupno obiskali otok, posamezni udeleženci pa so se v prostem času tudi sami razgledovali po Bledu in šli še na grad, občudovali razgled po jezeru in okolici, ki je že začela dobivati nadih jesenskih barv.

Za zaključek kongresa — po skupščini, ki pomeni obračun enoletnega dela in na kateri so volitve predsednika (za prihodnjo poslovno dobo je bil izvoljen predsednik našega društva prof. Franjo Baš) — smo se odpeljali na izlet. Prva postaja je bila Draga, kjer smo se poklonili vojnim žrtvam in položili venec na njih grobove. Po ogledu Begunj in pravem gorenjskem kmeč-

kem kosilu smo jo mahnili v Vrbo, obiskat Prešernovo rojstno hišo. Od tam nas je pot peljala v Kranj. Žal nam je dež preprečil ogled mesta. Pač pa smo se ustavili v muzeju, ki je kongresu na čast priredil posebno etnografsko razstavo in udeležence razveselil z darilcem — škofjeloškimi kruhki v obliki srčkov. Posebno doživetje je bil

obisk čebelarkega muzeja v Radovljici, kjer so nam postregli z izvrstnim medom, domačim kruhom in medico ter tako pokazali, da slovenska oziroma gorenjska gostoljubnost ni prazna beseda. Iz Radovljice smo se vrnili na Bled, od koder smo se prihodnji dan razšli polni lepih vtisov in prijetnih spominov.

Dr. Zmaga Kumer

Kdo se še spomni?

Ko je pred tremi leti M. Jagodica zbirala gradivo za svojo knjigo »Narodopisna podoba Mengša in okolice« (izšla v Mengšu 1958), je v Loku pri Mengšu spoznala 78-letno Matijevo mamo, pevko izrednega spomina in zelo muzikalno. Opozorila je nanjo vodstvo Glasbeno narodopisnega inštituta, ki je nato poslalo v Loko svojo terensko ekipo. Po pripovedovanju tov. Jagodice smo si od snemanja sicer marsikaj obetali, vendar je to, kar smo našli, preseгло naše pričakovanje. Stara ženica, ki izvira iz pevske družine in je v mladosti veliko prepevala z dekletji ob pletenju slamnatih kit za cekre, je ohranila v spominu nekatere stare balade, ki so dan-danes že prava redkost. Ena takih je pesem o divjem možu in Jerci. Po besedilu spada med variante balade o povodnem možu (v Strekljevi zbirki št. 81) oziroma Trdoglavu in Marjetici (št. 86—89), za katere doslej sploh nismo imeli napisa, besedilo pa je zadnji zapisal M. Ravnikar-Požencan pred 120 leti. Mengška varianta je bila objavljena hkrati z drugimi pesmimi iz te okolice v že omenjeni narodopisni knjigi. Odtlej smo zaman pozivevali za njo. Zato jo zdaj predstavljamo bralcem Glasnika s prošnjo, da nas opozorijo, če se kdo spominja vsaj kakšnega odlom-

ka ali ve za koga, ki pesem še zna. Morda se bo ob tem kdo domislil kakšne druge glasbeno narodopisne starine, ki je v nevarnosti, da se izgubi. Institut bo za vsako tako opozorilo hvaležen.

*Jerca je šla po vado,
pa jo več nazaj ni blo.*

*Vzeo jo je ta dovji mož,
pielu jo je pod vado.*

*Pielu jo je pod vado,
pa jo več nazaj ni blo.*

*Notar je bla let jen dan,
Noter je bla let jen dan,
ker je sinka pestvala.*

*»Vsaka navesta v gostja gre,
šla bom tudi Jarca jast!«*

*Ne huodi po šaruoki pot,
tam ker furman furajo.*

*Tam ker furman furajo
jan močno preklinajo.*

*Huodi po ta uoski pot,
tam ker rožce rasejo.*

*Tam ker rožce rasejo
jan močno precvetajo.*

Z. K.

ETNOGRAFSKI FILM

Dolgoletno prizadevanje Inštituta za slovensko narodopisje je rodilo sad. Viba-film v Ljubljani je pristal na njegov predlog za snemanje filma o štehanju v Zahomcu v Ziljski dolini. V dneh od 10. do 15. septembra 1959 je ekipa, sestavljena iz režiserja Ernesta Adamiča, snemalca Ivana Marinčka, asistenta Boška Klobučarja in etnografskega svetovalca dr. Nika Kureta, ki je tudi napisal scenarij, posnela ob prekrasnem vremenu na licu mesta barvni cinemascope-film o zahomskem štehanju. Za izvedbo filmanja gre posebna zahvala poštvovalnim zahomskim domačinom, sodn. pripr. Janku Wiegeletu, pa tudi pomoči Slovenske prosvetne zveze v Celovcu. Koroška deželna vlada je z izredno pozornostjo omogočila neo-

virano delo, kar je zasluga dr. Othmarja Rudana. Film je prav dobro uspel in se bo kot 10-minutni dokumentarni film še pred zimo pojavil na naših platnih. N. K.

V raziskavanju teoretičnih osnov etnografskega filma je naredil CIFE (Mednarodni odbor za etnografski film) velik korak naprej na seminarju v Perugiji v dneh od 14. do 21. maja 1959. Glavni predmet je bila tipologija etnografskega filma. V razpravah so prednjačili Italijani. Navzoči so bili zastopniki Francije, Švice, Poljske in Jugoslavije. Jugoslovanski odbor za etnografski film je zastopal dr. Niko Kuret, ki je pripravil tudi predavanje (Uporaba filma v etnografskih arhivih — filmski zapis). N. K.

SLOVSTVO

Izšla sta 1. in 2. zvezek zbirke SLOVENSKI LJUDSKI PLESI, ki jo je zasnoval Glasbeno narodopisni inštitut v Ljubljani. Obsegata po šest izbranih primerov z variantami na skupno okrog 100 straneh. Zvezka, ki imata naslov »Slovenski ljudski plesi Primorske« in »Slovenski ljudski plesi Koroške«, je sestavila sodelavka inštituta Marija Šuštarjeva. Zapisu napeva in splošni oznaki plesa je v vsakem primeru dodan nadroben opis plesnih gibov z besedami in z mednarodno plesno pisavo (kinetografijo). Za tiste, ki te pisave ne obvladajo, je delu priloženo posebej tiskano Pojasnilo znakov (sestavil dr. Henrik Neubauer). Številne fotografije pojasnjujejo opise posameznih plesnih faz in celo gibov.

Ceprav je delo zamišljeno kot znanstvena izdaja izbranega gradiva, ga bodo mogli s pridom uporabljati tudi plesalci in vodje folklornih skupin. Kdor bi želel zvezka naročiti, naj piše na naslov: Glasbeno narodopisni inštitut, Ljubljana, Wolfova 8/II.

Pred kratkim je bil dotiskan zbornik razprav s kongresa Zveze folkloristov Jugoslavije v Varaždinu l. 1957, ki ga je uredil dr. V. Zganec (Zagreb). Knjiga vsebuje obsežno poročilo o delu kongresa, referate in koreferate s povzetki v tujih jezikih, glasbene primere in vsa potrebna ilustrativna pojasnila ter precejšnje število fotografij. Glede na to, da je bil na kongresu obravnavan tudi del slovenskega ozemlja, je delo zanimivo tudi za naše bralce. Naročite ga lahko pri Slovenskem etnografskem društvu v Ljubljani, Wolfova 8/II. Člani društva imajo znaten popust.

Letno poročilo, ki ga izdaja Drž. realna gimnazija za Slovence v Celovcu, prinaša tudi prispevke svojih profesorjev. Nas posebno veseli, da so prispevki obeh dosedanjih letnikov vzeti iz etnografije koroških Slovencev, tako beremo v I. letniku (1957/58): Dr. Pavel Zablatnik, Koroški ljudski pesnik in dramatik Andrej Schuster-Drabosnjak (str. 15-17); dr. France Czigán, Kamenške pevske bukvice (str. 18-19), v II. letniku (1958/59) pa: dr. France Czigán, Ljudska velikonočna pesem na Koroškem (str. 19-24).

»Český Lid«, Praha, objavlja v svojem 46. letniku (1959) poročilo Maje Bošković-Stulli jeve iz Zagreba o raziskovanju ljudskega slovstva v Jugoslaviji (Studium lidové slovesnosti v Jugoslavii 1955-1958, str. 36-58 in 82-85).

»Slovenský Narodopis«, Bratislava, prinaša v svojem 7. letniku (1959) razpravo Radoslava Hrovatina Muzikologická charakteristika fol-

klóru v Panónskej oblasti Slovinců (str. 377-386). Omenimo naj še poročili Onufrija Timka Rytmičké tvary čardáša a melos vojvodinských Ukrajinců (str. 89-100), in Božene Filové Stav ľudovej kultury Slovákov v Juhoslovii a otázka jej ďalšieho výskumu (str. 159). Med recenzijami opažamo Jana Komorovskega oceno knjige Ivana Grafenauerja Slovenske pripovedke o kralju Matjažu (str. 480) in Jozefa Kudláčka oceno razprave B. Bratanića Nešto o starosti pluga kod Slavena (str. 167).

»Arts et Traditions Populaires«, Paris, posveča v svojem 6. letniku (1959) kratko notico delovanju Inštituta za slovensko narodopisje SAZU v Ljubljani (str. 104).

»Fabula«, Zeitschrift für Erzählforschung, Berlin, objavlja v svojem 1. letniku (1958) razpravo Ivana Grafenauerja Die Volkserszählung vom falschen Sarg (str. 32-46) in Maje Bošković-Stullic jeve poročilo o Dizdaruja Hamida Narodnih pripovietkah iz Bosne in Hercegovine. — V 2. letniku (1959) objavlja Milko Matičetov povzetek svoje knjige, ki bo v doglednem času izšla v tisku (»Der verbrannte und wiedergeborene Mensch«, str. 94-109), Ivan Grafenauer pa doatek in povzetek k svoji razpravi o napačni krsti (str. 265 sl.). Kurt Ranke recenzijo zbirke slovenskih pravljic v nemškem prevodu Else Byhanove (Wunderbaum und goldener Vogel, Kassel 1958), Maja Bošković-Stullic jeva pa poročila o prispevku Milka Matičetovega Brat in ljubi (v Zborniku Primorske založbe Lipa, Koper 1956, str. 35-62).

Oesterreichische Zeitschrift für Volkskunde, Dunaj, prinaša v svojem 60. letniku (11. letnik nove serije, 1957) tudi za naše bajeslovje in ljudsko slovstvo zanimivo razpravo: Werner Lynge, Dialekt, Unifrauen und Vilen. Motivgeschichtliches zu den weiblichen Sagenfiguren mit Tierfüßen im Alpen und Karstbereich (str. 194-218). Leopold Kretzenbacher poročila o kongresu jugoslovanskih folkloristov v Črni gori septembra 1956 (str. 85). — V 61. (12.) letniku (1958) je na prvem mestu omeniti Edmunda Friessa in Gustava Gugitza obširno razpravo o božji poti Sv. Frančiška pri Gornjem gradu (Die Franz-Xaver-Wallfahrt zu Oberburg, str. 85-140), ki pa je šla, žal, mimo skoraj vse slovenske literature. Miro Kusa-Nikola je v piše o hrvatski ljudski kulturi (Der Niedergang der Bauernkultur in Kroatien, str. 249-255). Med poročili poročila Leopold Kretzenbacher o Višnje Huzjakove Zelenem

Juraju (str. 190), o Francetu Kotnika Storijskih I (str. 296), o Else Byhanove prevodu slovenskih pravljic (Wundervogel und goldener Baum, str. 361) in Zmaje Kumerjeve Slovenskih prireditvah srednjeveške božične pesmi Puer natus in Bethlehem, ki je izšla v Razpravah III SAZU (str. 362). — V 62. (15.) letniku (1959) opozarjamo na članek Ingeborg Weber-Kellermannove (Berlin), ki se bomo k njemu še povrnili, ker obravnava vprašanje narodnostnih manjšin po jezikovnih otokih in zlasti stališče nemške (nacistične in »velikonemške«) etnografije do njih: Zur Frage der interethnischen Beziehungen in der Sprachinselkunde (19-47). Leopold Kretzenbacher poročila o »Mednarodni Pitréjevi nagradi, Palermo 1958« za najboljše folklorne razprave in podčrtuje, da je drugo nagrado dobil Niko Kuret za svoj pregled »Aus der Maskenwelt der Slowenen« (izšel v zborniku »Masken in Mitteleuropa«, Dunaj 1955). Ernest Burgstaller piše o konferenci za etnografsko kartografijo v Linzu decembra 1958, ki se je za Jugoslavijo udeležil B. Bratanić iz Zagreba.

SLOVENSKE ETNOGRAFSKE DISERTACIJE

Z veseljem dopolnjujemo svoječasno poročilo pod tem naslovom (Glasnik I, 24) z novimi podatki.

Na teološki fakulteti univerze v Innsbrucku je leta 1957 obranil svojo doktorsko disertacijo koroški rojak Kristian Srienec: »Das Kirchenjahr im religiösen Brauchtum der Kärntner Slowenen. Ausgewählte Fragen.« (Prepis v Inštitutu za slov. narodopisje SAZU).

Na filozofski fakulteti Karlove univerze v Pragi je bila junija 1959 predložena za dosego doktorata iz glasbene vede razprava Radoslava Hrovatina »Hudební prvky slovinských lidových nápevů.« Slovenska priredba: Glasbene prvine slovenskih ljudskih napevov, Etnolog XVI, 1945.

Na ljubljanski univerzi pri stolici za umetnostno zgodovino je Franc K. Kos, tedaj kustos Etnografskega muzeja v Ljubljani, obranil 1941 doktorsko disertacijo z naslovom »Ornamentik lesenen poslikanih stropov v cerkvah na Slovenskem.« To delo z mejnega območja ljudske umetnosti je izšlo v Zborniku za umetnostno zgodovino XVII, 1941.

Dne 6. aprila 1959 pa je bila na filozofski fakulteti ljubljanske univerze obramba disertacije, ki jo je predložil Angelos Baš, kustos Mestnega muzeja v Ljubljani: »Noša v poznem srednjem veku in v XVI. stoletju na Slovenskem.« Glavni referent je bil prof. Niko Županić.

Mtv.